

Att förbättra kvinnors arbetsmiljö

– ett uppdrag från regeringen





Arbetsmiljöverket fick 2011 i uppdrag från regeringen att utveckla och genomföra särskilda insatser för att förebygga att kvinnor slås ut från arbetslivet på grund av arbetsmiljörelaterade problem. Satsningen omfattar kunskapsinhämtning, information, utbildning av inspektörer och genomförande av nationella tillsynsaktiviteter. Uppdraget genomförs under perioden 2011–2014.

Inom ramen för uppdraget genomfördes inspektioner som inriktade sig på ergonomi i kvinnors arbetsmiljö samt kvinno- och mansdominerad kommunal verksamhet. De har resulterat i två projektrapporter vars resultat och effekter presenteras kort i den här foldern.

Ergonomi i kvinnors arbetsmiljö – inspektioner med fokus på riskbedömning vid personförflyttning inom vård och omsorg

I samhället svarar kvinnor för en större andel av sjukfrånvaron än män och har totalt sett ett sjukpenningtal som är 80 procent högre än männens enligt uppgifter från Försäkringskassan i mars 2014. Det är också fler kvinnor än män som av hälsoskäl tvingas avsluta sitt arbetsliv i förtid. Detta kan i sin tur innebära att kvinnor får lägre pension och otrygg ålderdom till följd av högre grad av sjukdom och sämre ekonomiska förhållanden. Belastningsskador drabbar inte bara individer, utan även verksamheten och samhället genom de kostnader som de kan medföra.

Belastningsskador inom vård och omsorg är vanliga och kan ge långvariga besvär. År 2013 anmäldes 530 arbetsskador inom hälso- och sjukvården och 2 200 inom omsorgen. Skador uppkommer vid akuta olycksfall men kan också vara resultatet av att kroppen utsätts för stora belastningar under lång tid.

Fokus på riskbedömning vid personförflyttning inom vård och omsorg

Arbetsmiljöverket genomförde under hösten 2013 en nationell tillsynsaktivitet genom inspektioner av arbetsplatser inom vård och omsorg med fokus på riskbedömning vid personförflyttningar. Av de 692 företag och organisationer som Arbetsmiljöverkets inspektörer besökte var det över 75 procent som fick krav på att åtgärda brister i arbetsmiljön. 528 inspektionsmeddelanden skrevs och 1980 krav ställdes, vilket i snitt är cirka fyra krav per inspektionsmeddelande.

Det visar att denna typ av insats är nödvändig och behövs. Arbetsgivarna var till största delen positiva till att frågan om bedömning av risker för belastningsskador lyftes. Många arbetsgivare har arbetat vidare med bedömning av risker och åtgärder för att komma tillrätta med dessa, på ett bra sätt.

De fem vanligaste kraven som ställdes på arbetsgivarna var

- behov av undersökning och bedömning av risker för belastningsbesvär
- planering och genomförande av riskreducerande åtgärder
- skriftliga rutiner för när och hur riskerna att drabbas av ohälsa och olycksfall ska undersökas



- rutiner för rapportering och utredning av tillbud, ohälsa och olycksfall
- tillräckliga förflyttningskunskaper.

Målet med tillsynsinsatsen var att bidra till att minska belastnings-skadorna genom att ge arbetsgivarna verktyg att själva, eller med hjälp av företagshälsovården, synliggöra dagens risker för att undvika morgondagens skador.

Framgångsfaktorer för arbetsplatser där Arbetsmiljöverket har ställt få eller inga krav, har varit goda rutiner för ett systematiskt arbete med att synliggöra risker innan arbetet påbörjas med insatser hos nya brukare eller patienter. De fungerande rutinerna genomförs. Dessutom hade man god tillgång till hjälpmedel. Kännetecknande för dessa arbetsplatser var också låg sjukfrånvaro, delaktighet, kunniga chefer och en god stämning. I tillsynen har man sett att det spelar stor roll vilka kunskaper arbetsledningen har. Där säkerhetstänket genomsyrar organisationen är det förankrat i den högsta ledningen för verksamheten.



ANDSRGOS
STYKKE

Verktyg för bedömning

Metoderna som användes vid tillsynsinsatsen var Tilthermometer och PTAI (Patient Transfer Assessment Instrument) som har hämtats från den internationella tekniska rapporten ISO/TR 12296 Manual Handling of People in the Health Care Sector. Tilthermometern är ett instrument för att synliggöra behov av hjälpmedel med utgångspunkt från brukarens funktionsförmåga, medan PTAI är ett bedömningsverktyg, framtaget för att bedöma belastningen som uppstår vid personförflyttning. Vid användning av PTAI är det lämpligt att bedömningen görs av en ergonom som observerar förflyttningssituationer på den utvalda arbetsplatsen och ställer riktade frågor till arbetstagaren. Svaren räknas om till en poängsats som anger risknivå för belastningsskada och anger behov av förebyggande insatser. Metoderna finns att hämta på <http://www.av.se/checklistor/>.

Inspektioner av kvinno- och mansdominerad kommunal verksamhet, hemtjänst och teknisk förvaltning

Kvinnor arbetar i hög grad inom offentlig sektor. Fler kvinnor än män är sjukskrivna från arbetet och fler kvinnor tvingas avsluta sitt arbetsliv i förtid på grund av hälsoskäl.

Genom att spegla och jämföra arbetsmiljöförhållandena i en kvinno- och mansdominerad verksamhet med förhållandena i en mansdominerad verksamhet kan förutsättningar och skillnader som påverkar arbetsmiljön framträda tydligt. Hemtjänsten är en kvinnodominerad vård- och omsorgsverksamhet med höga ohälsotal. Verksamheterna inom teknisk förvaltning har också arbetsmiljöproblem, men på delvis andra områden.

I detta projekt har Arbetsmiljöverket under 2013 inspekterat arbetsmiljön och studerat arbetsförhållandena i övrigt i 59 kommuners hemtjänst och tekniska förvaltningar. Det genomfördes cirka 900 inspektioner i kommunerna. Man kunde konstatera att det genussmönster som råder i samhället och i arbetslivet, dvs. att mannen är normen och att kvinnors arbete värderas lägre, även återfinns i de två verksamheter som undersöktes. Genussmönstret påverkar på ett negativt sätt förutsättningarna för en bra arbetsmiljö för hemtjänstens chefer och medarbetare.

Att socialtjänstlagen i praktiken tenderar att ges företräde i förhållande till arbetsmiljölagen i omsorgen av brukarna bidrar också. De båda lagarna gäller parallellt och ingen av dem har företräde framför den andra.

De som har arbetsgivaransvaret i kommunerna vill att arbetsmiljön ska vara bra för både chefer och medarbetare. Men det är många olika krav som ska hanteras och förenas i verksamheterna och det kan vara en förklaring till arbetsmiljöbristerna.

Jämförelse som ett verktyg

En jämförelse mellan hemtjänsten och de tekniska verksamheterna visar att i hemtjänsten:

- har cheferna fler medarbetare
- är arbetsituationen för både chefer och medarbetare mer pressad
- är möjligheterna att påverka den egna arbetsituationen mindre
- är resurserna mindre.

Likheterna mellan verksamheterna är att det systematiska arbetsmiljöarbetet har brister, att arbetsmiljökunskaperna är otillräckliga och att tillbudsrapporteringen behöver förbättras.

Inspektörerna bedömde om det fanns brister i arbetsmiljön utifrån vad arbetsmiljölagen och föreskrifterna säger om hur arbetsmiljön ska vara och vad arbetsgivaren har att göra.

I tabell 1 redovisas antal brister per inspektionsärende i hemtjänst och teknisk verksamhet för medarbetare respektive chefer. Antalet brister per inspektionsärende i genomsnitt för alla kommuner var 7,1. Spannet mellan kommunerna varierade från i snitt drygt 2 till 20 brister per inspektionsärende.

TABELL 1: ANTAL BRISTER PER INSPEKTIONSÄRENDE

Personalkategori	Hemtjänst	Teknisk verksamhet
Medarbetare	8,2	5,6
Chefer	6,8	4,2

I tabell 2 och 3 redovisas en sammanfattande jämförelse av arbetsmiljöförhållandena i hemtjänsten och teknisk verksamhet för medarbetare respektive chefer.

TABELL 2: SAMMANFATTANDE JÄMFÖRELSE – MEDARBETARE

Hemtjänst	Teknisk verksamhet
Liten egenkontroll och handlingsutrymme i arbetet	Ganska bra egenkontroll och handlingsutrymme i arbetet
Svårt att hantera den höga pressen i arbetet	Kan hantera pressen i arbetet
Nästan alltid stressade	Ibland stressade

TABELL 3: SAMMANFATTANDE JÄMFÖRELSE – CHEFER

Hemtjänst	Teknisk verksamhet
73 procent av cheferna fler än 30 medarbetare	10 procent av cheferna fler än 30 medarbetare
Tidsbrist, mycket administration, många relationsytor, svårt vara närvarande i verksamheten och stödja medarbetarna	Ganska bra tid till att stödja medarbetarna, kan vara närvarande och hantera problem i den dagliga verksamheten
Mycket pressade chefer	Pressade chefer



Fortsatta satsningar krävs

De som har det yttersta ansvaret för arbetsmiljön, politiskt förtroendevalda och chefer, behöver se verksamheternas förutsättningar och villkor, och organisera och leda arbetet så att kvinnor och män får en så likvärdig och bra arbetsmiljö som möjligt – oavsett om uppdraget är att ta hand om människor eller materiella objekt.

Positivt är att i de uppföljningar som har gjorts i kommunerna, ser man att det finns en ambition att göra förändringar i de grundläggande förutsättningarna för arbetsmiljön såsom i organisationen, styrningen och resursfördelningen i verksamheterna.

Arbetsmiljöverket fick 2011 i uppdrag från regeringen att utveckla och genomföra särskilda insatser för att förebygga att kvinnor slås ut från arbetslivet på grund av arbetsmiljörelaterade problem. Satsningen omfattar kunskapsinhämtning, information, utbildning av inspektörer och genomförande av nationella tillsynsaktiviteter. Uppdraget genomförs under perioden 2011–2014.

Inom ramen för uppdraget genomfördes inspektioner som inriktade sig på ergonomi i kvinnors arbetsmiljö samt kvinno- och mansdominerad kommunal verksamhet. De har resulterat i två projektrapporter vars resultat och effekter presenteras kort här.

